

IVONA ANDRES

BESEDILO O STARI KMEČKI HIŠI V SLOVENSКИH NAREČJIH NA AVSTRIJSKEM KOROŠKEM

COBISS: 1.03

[HTTPS://DOI.ORG/10.3986/JZ.29.1.08](https://doi.org/10.3986/JZ.29.1.08)

Prispevek predstavlja del posnetih, transkribiranih in glasovno poknjženih različic besedila o stari kmečki hiši v slovenskih govorih na avstrijskem Koroškem v krajih Bistrica na Zilji – Feistritz an der Gail, Radiše – Radsberg, Zgornji Kot – Zell-Oberwinkel, Sele (Zell-Pfarre), Želuče – Selkach, Obirsko – Ebriach in Pliberk – Bleiburg. Pripravljena so bila za *Interaktivno karto slovenskih narečnih besedil* (IKNB), kjer doslej za to območje ni bilo gradiva. V uvodu so opisane težave pri pridobivanju gradiva, na koncu pa je opravljena primerjava leksemov v besedilih in na kartah *Slovenskega lingvističnega atlasa 2* (SLA 2). Tako avtorica kot informatorji in posredniki so se srečevali z veliko težavami, saj je pravih narečnih govorcev na tem območju malo ali pa ne poznajo starejšega izrazja. **Ključne besede:** koroška narečna skupina, slovenska narečja v Avstriji, stara kmečka hiša, *Interaktivna karta slovenskih narečnih besedil* (IKNB)

A Text about an Old Farmhouse in Slovenian Dialects in Austrian Carinthia

This article presents part of the recorded, transcribed, and phonologically standardized variants of a text about an old farmhouse in Slovenian dialects in Austrian Carinthia in Feistritz an der Gail (*Bistrica na Zilja*), Radsberg (*Radiše*), Zell-Oberwinkel (*Zgornji Kot*), Zell-Pfarre (*Sele*), Selkach (*Želuče*), Ebriach (*Obirsko*), and Bleiburg (*Pliberk*). They were prepared for *Interaktivna karta slovenskih narečnih besedil* (Interactive Map of Slovenian Dialect Texts, IKNB), where there was no material for this area until now. The introduction describes the difficulties in obtaining the material, and at the end there is a comparison of lexemes in the texts and on the maps of *Slovenski lingvistični atlas 2* (Slovenian Linguistic Atlas 2, SLA 2). Both the author and the informants and mediators encountered many difficulties because there are few real dialect speakers in the area or the speakers do not know older expressions.

Keywords: Carinthian dialect group, Slovenian dialects in Austria, old farmhouse, Interactive Map of Slovenian Dialect Texts (IKNB)

1 Uvod

Namen pričujoče dialektološke raziskave je bil najti zanesljive informatorje, ki bi s poustvaritvijo opisa stare kmečke hiše v svojem narečju pomagali zbrati narečna

Ivona Andres • andres.ivona@gmail.com • <https://orcid.org/0009-0000-8096-6160>

Prispevek je nastal na osnovi avtoričinega diplomskega dela *Opis stare kmečke hiše v slovenskih govorih na avstrijskem Koroškem* (Andres 2022). Prva različica je bila predstavljena 23. 9. 2022 v študentski sekciji na 4. Slovenskem dialektološkem posvetu v Ljubljani.

besedila, s katerimi bi dopolnili podatke na *Interaktivni karti slovenskih narečnih besedil* (IKNB) (<https://narecja.si/>), ki omogoča poslušanje različnih narečnih govorov na enem mestu. Prispevek poleg tega obravnava in primerja pridobljeno leksiko s tisto, zbrano po vprašalnici za *Slovenski lingvistični atlas 2* (2016), ter ugotavlja (ne)ujemanja.

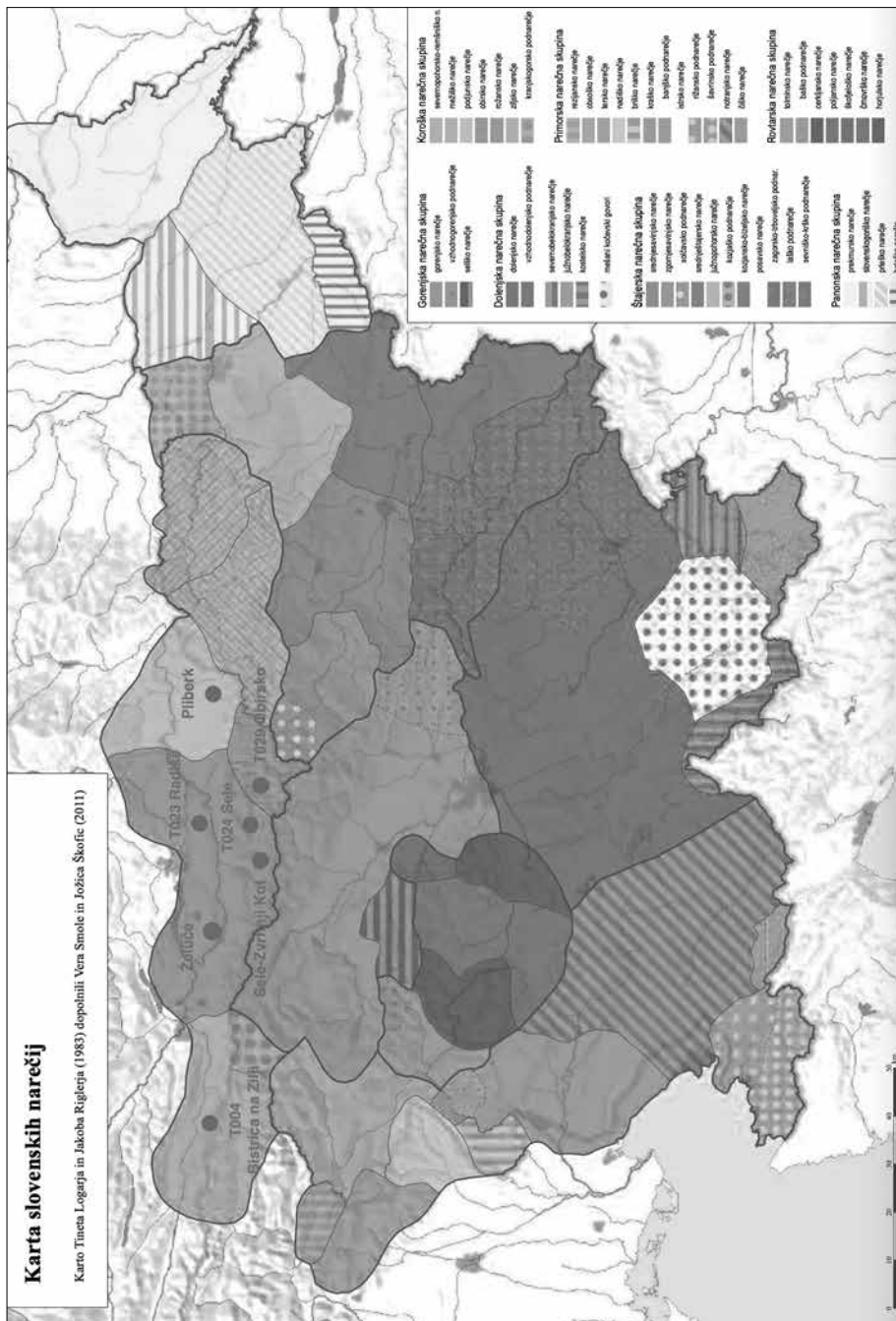
1.1 Interaktivna karta slovenskih narečnih besedil (IKNB)

Spletna aplikacija IKNB (dostopna na naslovu <http://narecja.si/>) je nastala leta 2018, izdelal jo je Ivan Lovrić, študent Fakultete za računalništvo in informatiko Univerze v Ljubljani, pod mentorstvom Alenke Kavčič (Fakulteta za računalništvo in informatiko) in somentorice Vere Smole (Filozofska fakulteta); v istem letu jo je nadgradil Nermin Jukan. Narečno gradivo za aplikacijo pod mentorstvom Vere Smole – ki je sestavila tudi izhodiščno besedilo o stari kmečki hiši na podlagi besedja iz poglavja III. Hiša v leksičnem delu vprašalnice za SLA – pripravljajo predvsem študenti Oddelka za slovenistiko, ki so v okviru izbirnega predmeta Slovenska narečja poiskali starejše informatorje, z njimi pridobili besedilni opis stare kmečke hiše ter ga s pomočjo mentorice transkribirali in glasovno poknjžili. Študenti izbirnega predmeta Poglavja iz zgodovine slovenskega glasoslovja in seminarja Slovenska dialektologija pa so poskrbeli za analize (vsa besedila niso analizirana). »Interaktivna karta slovenskih narečnih besedil (IKBN) temelji na Karti slovenskih narečij [...], ki je kot prosojnica postavljena na Googlov zemljevid in se skupaj z njim povečuje ali zmanjšuje« (Smole 2019: 25). Uporabniki lahko ob poslušanju »spoznava[jo] slušni vtis, posebne narečne foneme, leksiko in druge posebnosti krajevnih govorov iz različnih narečnih skupin« (Smole 2019: 27). Karta je torej »zasnovana tudi kot študijski pripomoček, saj postavitev miške na določeno polje narečno enoto obkroži z rdečo barvo, spodaj pa se izpiše njeno poimenovanje. Tako se označi tudi polje, ko se z miško postavimo na določeno narečno skupino ali (pod)narečje v legendi.« (Smole 2019: 25) V vsaki raziskani točki je zvočni posnetek opremljen s fonetično transkripcijo in glasovno poknjžanim besedilom, v nekaterih krajih pa tudi z diahrono analizo. *Interaktivna karta slovenskih narečnih besedil* se redno dopolnjuje.

1.2 Terensko delo

V prispevku so predstavljena besedila za vsa štiri glavna narečja koroške narečne skupine – »ziljsko na zahodu, rožansko v sredi, podjunsko na vzhodu in severozahodu in obirsko na jugovzhodu v pokrajinah Obirsko, Lobnik, Lepena in Bela« (Logar 1996 (1973): 225).

Terensko delo je potekalo od 14. 12. 2021 do 16. 6. 2022 in je bilo precej težavno. Na eni strani težavo pri zbiranju gradiva na avstrijskem Koroškem predstavlja samo krčenje ozemlja s slovensko govorečimi prebivalci, še posebej v Ziljski dolini. Slovenski jezik je sicer prisoten predvsem v manjših obrobni

Slika 1: Kraji, v katerih so bila posneta besedila; tisti z oznako TXXX so hkrati tudi točke v mreži krajev za SLA.

vaseh, na slovenskih domačijah, v pesmi in ponekod tudi v cerkvi,¹ vendar pa je nazivem prinesel »usodne posledice za slovensko manjšino« in slovensko besedo na Koroškem (Logar 1996 (1973): 222). Dostop do govorcev je na drugi strani oteževal koronavirus, saj so bili informatorji pretežno starejši ljudje.

Snemanje zvočnih posnetkov je potekalo na domovih informatorjev. Informator iz Ziljske doline živi v stari kmečki hiši, v kateri je odraščal, zato jo je lahko tudi razkazal. Snemanje je povsod potekalo gladko, informatorji so se vselej trudili, da bi besedilo skušali čim bolj natančno prevesti v svoje narečje. Na srečanje so se vnaprej pripravili in starejše sovaščane povprašali glede določenih leksemov. Nekateri so se sprva trudili, da bi pri prebiranju samega besedila govorili v zborni slovenščini, nato pa so kar hitro prešli nazaj na svoj narečni govor.

2 NAREČNA BESEDILA

V nadaljevanju so predstavljeni odlomki iz posnetih besedil v narečni transkripciji in glasovni poknjižitvi,² zvočni posnetki so dostopni na zgoraj navedenem spletnem naslovu. Nekateri informatorji so pri opisu stare kmečke hiše sledili pisni predlogi, pripravljeni za IKBN, zato sta pri besedilih v obirskem in podjunskem narečju izbrana enaka odlomka, pri prvih dveh narečnih besedilih – za ziljsko in rožansko narečje – pa naključna, saj sta informatorja govorila prosto.

2.1 Ziljsko narečje, Bistrica na Zilji – Feistritz an der Gail, T004

Bistrica na Zilji, p., ob. Bistrica na Zilji, ziljsko narečje, koroška narečna skupina. Posnela: Ivona Andres, zapisala: Vera Smole. Leto zapisa: 2022.

Informator: U. P., roj. 1954.

Tà:u, ə, še wí:š, taŭ je biŭ fúá:štər, tà:u sa ta'kə skùəz wazi:lə. Tota štá:pa smə pù:šle šə'le nađrí:lə, a 'ne. Pa zá:də prí:deš pùəšle na dŭù:ər, 'nə, tù: sə wí:deŭa. Tù:-j biŭ dŭù:ər, an pùəšle sa mē:lə ta'u xliēučəč, za sví:ne je biŭ tō-. Z'đej má:ma drù:je rē:či. Mpa 'tan je bŭa štá:ŭa za kŭŭ:jne, krá:ve mpa zŭə'xa j-biŭ s'kəđŭ, na štá:lə. Tí:stə sə pri:šu čəz 'mùəstəč 'gərtə mpa nat s'kəđnən je bŭa prē:kŭada. Prē:kŭada prā:bma mi 'to. Jŭ:, z'đe-j má:ŭ dərgá:čə. Prē:j (ŭ) s'kəđnə sa b'lə, jŭ:, sa b'lə trī: tá:ki oddē:lki, a 'nə, to-j biŭ gə'mən, gə'mən – ta pə:rŭə gə'mən pa ta zá:díni gə'mən pa ta sriední gə'mən je bi:ŭ. Já:, tūo-j bŭù:ə. Pa 'tu-j biŭ d'ŭər, 'to sa mié'lə kari:ta, đə sa krá:ve napá:jalə pa kŭŭ:jne napá:jalə. Já:, 'tək je bŭo 'to.

1 O položaju slovenskega jezika in vzrokih za vse manjšo rabo je pisal Logar (1996 (1973): 222).

2 Kot glasovna poknjižitev je pojmovan »prenos narečne glasovne podobe leksema v najbližjo knjižno (glasovno poknjiževanje) ter zapis te izrazne podobe s črkovnim sestavom knjižne slovenščine (pravopisno poknjiževanje)« (SLA 2.2.: 58). Na vseh drugih jezikovnih ravniinah besedilo ostane v prvotni obliki, pri čemer so narečnim oblikoslovnim, besedotvornim in leksičnim prvinam v pomenskih narekovajih le ob prvi pojavitvi dodane knjižne ustreznice. V oglatih oklepajih so besede, ki so v knjižnem jeziku odveč (npr. *tav* 'tu [notri]', [*ta*] prvi), v okroglih pa so zaradi gospodarnosti zapisani deli besed, ki v knjižnem jeziku manjkajo (npr. *posle(j)*). Načela glasovne poknjižitve povzemam po Smole 2017 oz. drugih poknjižitvah v aplikaciji.

Poknjžižitev:

To, e, še veš, to je bil flašter 'tla, pod', to so tako skozi vozili. Toto štapo 'to stopnico' smo posle(j) 'potem' šele naredili, a ne. Pa zadaj prideš posle(j) na dvor 'dvorišče', no, to si videla. To je bil dvor, in posle(j) so imeli tav 'tu [notri]' hlevčič 'svinjak', za svinje je bil tu. Zdaj imamo druge reči. In pa 'in' tam je bila štala 'hlev' za konje, krave in pa zvrha 'zgoraj' je bil skedenj, na štali. Tisto si prišel čez mostič gorta 'gor' in pa nad skednjem je bila preklada 'prostor za seno pod streho'. Preklada pravimo mi tu. Jo 'ja', zda(j) je malo drugače. Prej v skednju so bili, jo, so bili tri 'trije' taki oddelki, a ne, to je bil gumen 'gumno, pod za mlatenje žita', gumen – [ta] prvi gumen pa [ta] zadnji gumen pa [ta] srednji gumen je bil. Ja, to je bilo. Pa to je bil dvor, tu so imeli korita, da so krave napajali pa konje napajali. Ja, tak(o) je bilo tu.

2.2 Rožansko narečje, Zgornji Kot (Zell-Oberwinkel)

Sele-Zvrhnji Kot, p., ob. Sele, rožansko narečje, koroška narečna skupina.

Posneli in zapisali: Ivona Andres, Vera Smole. Leto zapisa: 2022.

Informator: Franci Roblek, roj. 1943.

Pó:l, ta u čà:rni ?əhi:ji j-pa 'bɔʏa pa pè:č za za zané:tt pa-n špò:r^xet je stá:ʏ nət'ri. 'Bɔʏo-j pa ʏsè:, da si-j 'ʔoj tə? ?adi:ʏ bol, zatò:-j xó:rta u rã:ʏfi? tá:? hɔ:fɪŋ upò:rt na ští:r ?rá:je bi:ʏ. Pó:lɛj ta-ʏ hí:š jə 'bɔʏa pa mí:za, pa ?ʏò:p, ?ʏò:p je bəʏa ?ù:əl?ù:əl, pa lɛsɛ:n pò:t. U tə ʏè:čim ?ó:t tó:ri sa bəʏa pa unè:, tà:bli, Mari:ja pa Jè:zus pa ?rí:š. Pó:, za dù:ramə j-'bəʏa pa ?à:jn^xəlca za žè:hna-nu ʏò:du. 'Təm si pa ʏsà:ba:rta, ?dã: si 'ʏənta šou, zjú:tra, ?a-s us'taʏ, si-s pužè:hnoʏ pa zučí:ra lè:č šou. Pa ʏ štadó:rã tà:ntri tà:nta mɛ:jxən cí:mar bi:ʏ, tù:di, 'tam jə pa tɛ:ta ležã:ʏa. Hó:rə put strè:xo j-pa, bəl ani omã:ri pa ni pò:ʏstələ. Pa hà:jn? je bi:ʏ na-dni strã:n ʏanta, na-dno strã:n sa bali:, j-bi:ʏ pa zapuã:ʔan z: di:lám.

Poknjžižitev:

Pole 'potem', ta(m) v črni kuhinji je pa bila pa peč za zanetiti 'zakuriti' pa en šporget 'štedilnik' je stal notri. Bilo je pa vse, da se je koj tak 'kar tako' kadilo bolj, zato je gorta 'zgoraj' v ravfniku 'dimniku' tak hofen 'peč', odprt na štiri kraje 'strani', bil. Polej 'potem' ta(m) v hiši 'osrednji prostor v kmečki hiši' je bila pa miza, pa klop, klop je bila okoli in okoli, pa lesen pod 'tla'. V [ta] večjem kotu tu gori 'zgoraj' so bile pa one 'tiste', table 'slike', Marija pa Jezus pa križ. Po(tem), za durami 'vrati' je bila pa kanglica 'majhna posoda' za žegnano 'bлагословljeno' vodo. Tam si pa vsabarta 'vsakič', kda 'kadar' si ven[ta] šel, zjutra(j), ko si vstal, si se požegnal 'bлагословil' pa zvečer[a] (ko si) leči šel. Pa v štadorju 'manjša spalnica z vhodom iz dnevne sobe' (je) tam notri tanta 'tam' majhen cimer 'soba' bil, tudi, tam je pa teta ležala. Gori pod streho je pa, (so) bili eni omari 'omare' pa ene postelje. Pa gank 'lesen balkon' je bil na eni strani venta 'zunaj', na eno stran so bili, je bil pa zaplankan 'obit' z dilami 'deskami'.

2.3 Obirsko narečje, Obirsko (Ebriach), T029

Obirsko, p. in ob. Železna Kapla-Bela, obirsko narečje, koroška narečna skupina.

Posneli in zapisali: Ivona Andres, Vera Smole. Leto zapisa: 2022.

Informator: Marta Polanšek, roj. 1953.

Prè:j ^äčã:s sej hí:še p'rec dərhá:čne bə'le. Ní:s bə'le ta? ʏó:l?e pa ʏsò:ʔe, ta? pa so 'zɛj. Mí:xne ó:ʔne sə imiɛle, pa ští:ntəle na strè:x. Xane tá:ʔe sɛ šɛ spò:mnəm. 'Bɔʏa je lɛšiɛna, čɛ-s 'nətəx pò:ršu – tapò:rɔo je bə'ʏa ʏò:pa, pò:-pa čó:rna ?əhi:ja. 'Təm je pa bə'ʏa ?rú:šna pè:č. Z ʏò:pe sɛ-j šʏə ʏə-n strã:n u xí:š, pò: naprè:j pa še u ští:bəʏ. ʏ xí:š je ʏ xadnè:m ?ó:t bə'ʏa mí:za pa ?ʏò:p pa

še ʔaʂŋ s'tou̯ tũt. U dru̯:jem pa p̄e:č bul pa di:ʔant bul pa ʔuò:p. Tl̄e: i pa bi:ʔu̯ še štruóžaʔ, šl̄e:j pa pò:stu. 'Təm sta spà:ʔa xà:ti pa má:ma. Zrà:ʔun je pa buʔa zí:bu za nà:jm̄e:jš utrò:ʔa.– Xʔá:ntu bul pa cuòt ní:s m̄e:l 'ʔalʔ.

Poknjížitev:

Prej včas(i)h 'nekoč' so(j) hiše precej drugačne bile. Niso bile tak(o) velike pa visoke, tak(o) pa 'tako kot' so zdaj. Majhne okne 'majhna okna' so imele, pa šintelje 'skodle' na strehi. Ene take se še spomnim. Bila je lesena, če 'ko' si notri prišel – taprvo 'najprej' je bila lopa 'veža', po pa 'potem' pa črna kuhinja. Tam je pa bila krušna peč. Iz lope 'veže' se je šlo na eno stran v hišo 'dnevni prostor', po 'potem' naprej pa še v štibel(j) 'manjša spalnica z vhodom iz dnevnega prostora'. V hiši je v ednem 'enem' kotu bila miza pa klop pa še kakšen stol tudi. V drugem pa peč bol pa 'ali pa' divant 'divan' boli pa klop. Tule 'tukaj' je bil še štrozak 'slamnjača', slej 'potem' pa postel 'postelja'. Tam sta spala atej pa mama. Zraven je pa bila zibel za najmanjš(ega) otroka. Gvantov 'oblek' boli pa cot 'cunj' niso imeli veliko.

2.4 Podjunsko narečje, Pliberk (Bleiburg)

Pliberk, p. in ob. Pliberk, podjunsko narečje, koroška narečna skupina.

Posnela: Ivona Andres, zapisala: Vera Smole. Leto zapisa: 2022.

Informator: Jožko Hudl, roj. 1948.

Nəmá:rt sə bò:we xí:še, nāmá:rt, 'ne, sə bò:we xí:še preá:ca drugó:čne. Ní:sə bə'le 'tək wé:jke pa visúá:ke, ku pa z^dá:j. Im̄e:le sə mi:x'na úá:kna pa swò:mnate str̄e:xe pa str̄e:xe zə ší:ntʃn̄ami. Jeá:s se ane štó:ke še spò:mnəm. Bòʔa je lesiēna, spò:da pa zí:dana. In ko si "stó:pu, je bòʔa nà:jprej ʔò:pa, ʔò:pa; p̄uá: pa čs:rna kuxi:ja, kjiē, kjiē je 'bòʔa – 'nò, kjiē je bi:ʔ ʔ:gij al pa je bò'ʔa krù:šna piēč. Iz ʔò:pe se je š'wə na xanə str̄ò:n ʔə xí:sə, napr̄e:j pa 'še ʔə ští:bʃc. Wə xí:ši je bò'ʔa ʔ-anem k̄ò:tə k̄ʔò:p, /na t̄e:m prustò:rə/ ʔə t̄e:m prustò:rə je 'bòʔa še pusté:la, kjer sta spà:ʔa má:ma pa à:tej, zrà:ʔun pa zí:bəʔa za nà:jmajšega utrò:ka. Guò:nti pa já:, ubuáči:ʔa sə 'bəl̄i si cò:t. Za ubl̄e:čt, za ubl̄e:čt ní:sə m̄e:li wá:jkə.

Poknjížitev:

Enobart 'nekoč' so bile hiše, enobart, ne, so bile hiše precej drugačne. Niso bile tak(o) velike pa visoke, ko(t) pa zdaj. Imele so mih(i)na 'majhna' okna pa slamnate strehe pa strehe s šinteljnami 'skodlami'. Jaz se ene štake 'tak(šn)e' še spomnim. Bila je lesena, spoda(j) pa zidana. In ko si vstopil, je bila najprej lopa 'veža', lopa, po 'potem' pa črna kuhinja, kjer, kjer je bila – no, kjer je bil ogenj 'ognjišče' ali pa krušna peč. Iz lope 'veže' se je šlo na eno stran v hišo 'dnevni prostor', naprej pa še v štibelje 'manjša spalnica z vhodom iz dnevnega prostora'. V hiši je bila v enem kotu klop, /na tem prostoru/ v tem prostoru je bila še postelja, kjer sta spala mama pa ati (atej?), zraven pa zibel za najmanjšega otroka. Gvanti 'obleke' pa ja, oblačila so bili iz cot 'cunj'. Za obleč[t]i, za obleč[t]i niso imeli veliko.

3 PRIMERJAVA Z LEKSEMI V SLA 2

Prispevek končujem z obravnavo izbranih sedmih leksemov, ki so kartirani in analizirani tudi v *Slovenskem lingvističnem atlasu 2: kmetija (SLA 2)*, in ugotavljam morebitne razlike. V celotna besedila je vključenih približno 26 leksemov iz vprašalnice SLA.

Knjižno	Bistrica na Zilji (T004)	Želuče	Sele (T024)	Zgornji Kot	Radiše (T023)	Obirsko (T029)	Pliberk
‘dnevna soba (hiša)’	<i>ta veli:ka i:spa</i>	<i>ši:ša</i>	<i>ši:ša</i>	<i>ta uð:l̥a xi:ša</i>	<i>xi:ša</i>	<i>xi:ša</i>	<i>xi:ša</i>
‘ognjišče’	<i>pùozađ</i>	<i>o'xen</i>	<i>uð:xli</i>	/	<i>puózat</i>	/	<i>ó:gij</i>
‘shramba’	<i>wé:l̥báč</i>	<i>špà:j̥s</i>	<i>špà:j̥za</i>	/	<i>špà:j̥s</i>	<i>špà:j̥z</i>	/
‘stopnice’	/	<i>[po] šti:njax</i>	<i>[po] šti:j̥jax</i>	/	<i>po št̥:j̥jax</i>	<i>[po] št̥:j̥nhax</i>	<i>[po] šti:j̥jex</i>
‘podstrešna soba’	/	<i>ci:m̥ər</i>	<i>i:zba</i>	<i>pustr̥è:šej</i>	<i>spi:ca</i>	<i>z̥uð:r̥h̥ən št̥i:b̥l̥</i>	<i>ci:mer</i>
‘klet’	<i>kli̥t</i>	<i>x'ram</i>	<i>ʔi'è:t</i>	/	<i>xr̥à:m</i>	<i>ʔè:uðər</i>	/
‘stranišče’	/	<i>xà:j̥z̥l̥</i>	<i>há:j̥z̥l̥</i>	/	<i>xá:j̥z̥l̥</i>	<i>hà:j̥z̥l̥</i>	<i>wá:j̥z̥l̥</i>

‘dnevna soba (hiša, osrednji prostor v stari kmečki hiši)’

V besedilih je za ta pomen najpogostejši leksem *hiša*, kar velja tudi za vsa slovenska narečja,³ in sicer temu prostoru tako rečejo v Želučah, Selah in na Radišah (rožansko), na Obirskem (obirsko) in v Pliberku (podjunsko). V Zgornjem Kotu (rožansko) se rabi besedna zveza *ta velika hiša*, na Bistrici na Zilji (ziljsko) pa prav tako besedna zveza z *velik*, toda *ta velika ispa*.

V gradivu za SLA 2 (Karta in komentar 2/24, avtorica: Karmen Kenda-Jež, 2.1: 80–81, 2.2: 150–154) za te kraje ali okolico najdemo naslednje lekseme (v besedilih zapisane v poknjženi obliki): T004 Bistrica na Zilji *ispa* (na karti Δ, svetel trikotnik), enako okolica Želuč; T024 Sele in okolica, T023 Radiše, T029 Obirsko in okolica Pliberka pa *hiša* (na karti ■, črn kvadrat).

Razlike so v T004 Bistrica na Zilji, kjer se v besedilu pojavi besedna zveza *ta velika ispa*, v SLA pa samo *ispa*, prav tako najdemo besedno zvezo *ta velika hiša* v kraju Zgornji Kot, tj. v okolici T024 Sele z leksemom *hiša*.

Morfološka analiza:⁴

ispa < *(jbst̥p)-a ← rom. *extupa

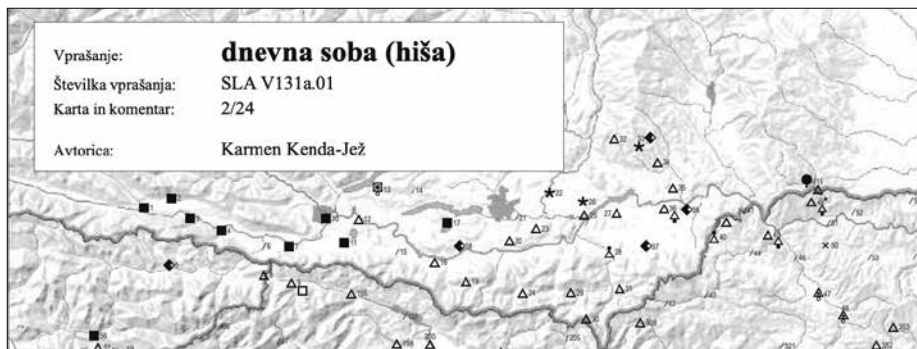
ta velika ispa < *ta vel-ik-a-j-a *(jbst̥p)-a ← *ta/*t̥/*t̥/*t̥ *ta' + *vel-ik-ɔ 'velik' + *(jbst̥p)-a

hiša < *(xyš)-a ← stvnem. hūs *[hūš] 'hiša' (> nem. Haus 'hiša')

ta velika hiša < *ta vel-ik-a-j-a (xyš)-a ← *ta/*t̥/*t̥/*t̥ *ta' + *vel-ik-ɔ 'velik' + *(xyš)-a

3 »Za prvotni pomen 'ogrevani bivalni prostor – prostor z ognjiščem ali pečjo', novejšje 'osrednji bivalni prostor', knj. *dnévna sóba* (ê, ó), je najbolj razširjen osredneslovenski leksem *hiša*. Na območju zahodnih narečij se pojavlja hkrati se pojavlja hkrati z leksemom *ispa/izba*.« (SLA 2.2: 150)

4 Morfološke analize so navedene po 2. točki komentarja v SLA 2.2 ali oblikovane po enakih načelih.

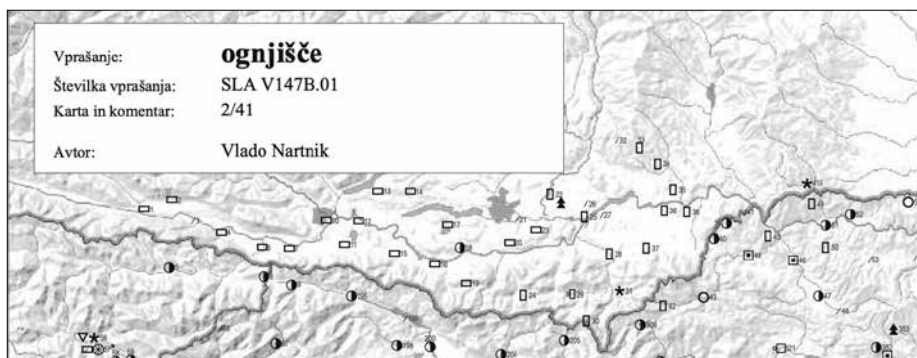

Slika 2: Izsek karte SLA V131a.01 (2/24)

‘ognjišče’

V besedilih se za ta pomen ob odsotnosti omembe leksema v dveh krajih (Zgornji Kot in Obirsko) trikrat pojavi leksem *ogenj*, dvakrat pa *pozad*. V drugih slovenskih narečjih je najpogostejši leksem *ognjišče*.⁵ Temu prostoru rečejo *ogenj* v Želučah, Selah, na Radišah (rožansko) in v Pliberku (podjunsko). Na Bistrici na Zilji in na Radišah se rabi leksem *pozad*.

V gradivu za SLA 2 (Karta in komentar 2/41, avtor: Vlado Nartnik, SLA 2.1: 114–115, SLA 2.2: 215–217) za obravnavane kraje ali okolico najdemo naslednje lekseme (tu zapisane v poknjiženi obliki): T004 Bistrica na Zilji *pozad* (na karti □, svetel ležeči pravokotnik), enako v okolici Želuč in T023 Radiše; T024 Sele in okolica ter okolica Pliberka *zid* (na karti □, svetel pokončni pravokotnik), v T029 Obirsko pa *na zidu*.

Slika 3: Izsek karte SLA V147B.01 (2/41)

5 »Za pomen ‘kraj, prostor z nezavarovanim ognjem, navadno v kuhinji’, knj. *ognjišče (i)*, se v narečjih največ uporablja leksem *ognjišče* (s predložno zvezo *na ognjišču*), tudi kar *ogenj* (s predložno zvezo *na ognji*) ali enkratna izpeljanka *ognjič*, ter *kurišče*« (SLA 2.2: 215).

Razlike so v Želučah (rožansko), kjer se v besedilu pojavi leksem *ogenj*, v SLA pa je v okolici naveden *pozad*, podobno je tudi v Selah z okolico (rožansko) in v Pliberku (podjunsko), kjer se v besedilu pojavi *ogenj*, v SLA pa *zid*.

Morfološka analiza:

ogenj < **ogń-b* ‘ogenj’

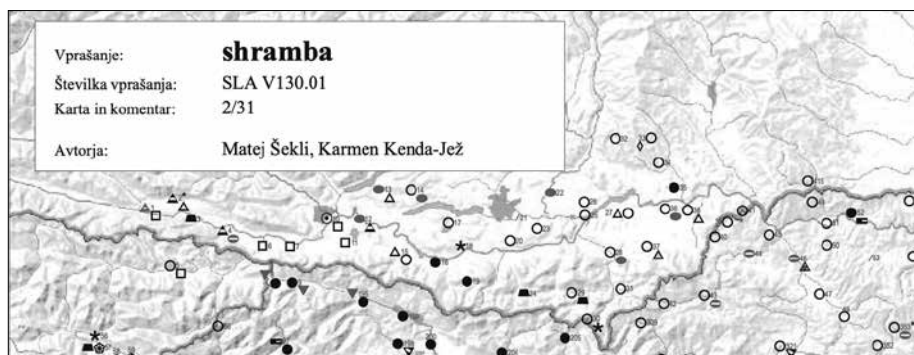
pozad < **po-zad-b* ← morda **zid-ti* ‘z glino mazati in oblikovati’

‘shramba’

V besedilih je za pomen ‘prostor za shranjevanje živil v bližini kuhinje’ najpogostejši leksem *špajz*, enkrat *špajza*, dvakrat ga v besedilih ni (Zgornji Kot in Pliberk).⁶ Temu prostoru rečejo *špajz* v Želučah, na Radišah (rožansko) in na Obirskem (obirsko), v Selah je samostalnik *špajza* ženskega spola, na Bistrici na Zilji pa je v rabi leksem *velbič*.

V gradivu za SLA 2 (Karta in komentar 2/31, avtorja: Matej Šekli – Karmen Kenda-Jež, 2.1: 94–95, 2.2: 182–186) za obravnavane kraje ali okolico najdemo naslednje lekseme (tu zapisane v poknjženi obliki): T004 Bistrica na Zilji *velbič* (na karti ▲, navzgor obrnjeni trikotnik s črno konico in z odebeljeno spodnjo stranico); okolica Želuč *špajza* (●, črn krog); T024 Sele in okolica, T023 Radiše in T029 Obirsko pa *hram* (■, črn trapez).

Razlike so v T024 Sele in okolica, kjer se v besedilu pojavi leksem *špajza*, SLA pa navaja *hram*.

Slika 4: Izsek karte SLA V130.01 (2/31)

6 »Gradivo večinoma prinaša odgovore za pomena ‘prostor za shranjevanje živil’, knj. *shrámba* (á), in ‘prostor za shranjevanje žita’, knj. *kášča* (á), ki sta tudi predstavljena na karti. [...] V gradivu večkrat nastopa isti odgovor za pomena ‘shramba za živila’ in ‘klef’. Ob predpostavki, da so tudi živila za sprotno porabo hranili v kleti, je treba upoštevati tudi možnost večpomenskiosti takih poimenovanj« (SLA 2.2: 182).

Morfološka analiza:

špajz/špajs < *(*špajz/špajs*)-*ṽ* ← avstr. bav. nem. *Speis*

špajza < *(*špajz*)-*a* ← avstr. bav. nem. *Speis*

velb < *(*velb*)-*ṽ* ← avstr. bav. nem. *Gwelb* za nem. *Gewölbe* 'obok, svod, lok'

velbič < *(*velb*)-*it-b* ← *(*velb*)-*ṽ*

'stopnice'

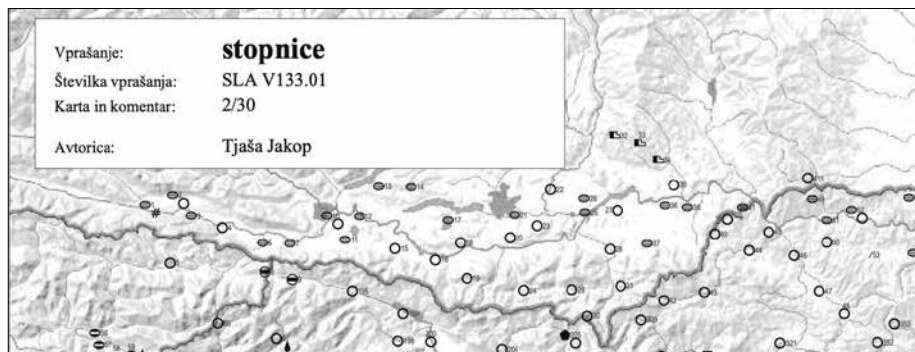
V besedilih je za ta pomen najpogostejši leksem *štenge*, kar velja tudi za druga slovenska narečja,⁷ in sicer temu prostoru tako rečejo v Želučah, Selah, na Radišah (rožansko) in Obirskem (obirsko), v Pliberku (podjunsko) pa verjetno *štige*.

V gradivu za SLA 2 (Karta in komentar 2/30, avtorica Tjaša Jakop, 2.1: 92–93, 2.2: 179–181) za obravnavane kraje ali okolico najdemo naslednje lekseme (tu zapisane v poknjženi obliki): T004 Bistrica na Zilji *štenge* (na karti ○, svetel krog), enako okolica Želuč, T024 Sele in okolica, T023 Radiše, prav tako T029 Obirsko, okolica Pliberka pa *štege* (na karti ⊕, ležeči oval s tremi vodoravnimi črtami).

Gradivo se večinoma ujema; vprašanje je le, kako poknjžiti pliberško *po štijex*, verjetno gre za (mlajši) nemčizem (nem. *Stiege*).

Morfološka analiza:

štenge < *(*šteng*)-*ę* ← srvnem. *stēge* s sekundarnim *-n*

Slika 5: Izsek karte SLA V133.01 (2/30)

⁷ »Za pomen 'vsaka od vodoravnih med seboj odmaknjenih ploskev v različnih višinah za lažjo hojo navzgor, navzdol', knj. *stopnica* (*i*), mn. *stopnice*, je najpogostejši in v vseh narečjih razširjen germanizem *štenge* (v T002 z oznako nov.) z manj razširjeno obliko brez sekundarnega nosnika, tj. *štege*« (SLA 2.2: 179).

‘podstrešna soba’

V besedilih so tako kot v drugih slovenskih narečjih leksemi zelo različni.⁸ Temu prostoru rečejo v Selah *izba* in na Radišah *ispica* (rožansko). V Želučah (rožansko) in v Pliberku (podjunsko) se rabi leksem *cimer*, na Obirskem *zvrhnji štibelj*, v Zgornjem Kotu pa *podstrešje*. Podatka za ziljski govor v Bistrici na Zilji nismo dobili.

V gradivu za SLA 2 (Karta in komentar 2/28, avtorici Karmen Kenda-Jež – Tjaša Jakop, 2.1: 88–89, 2.2: 166–171) podatki za obravnavane kraje ali okolico niso bili zbrani, kar je na karti označeno s poševnicami. Gradivo iz besedil tako dopolnjuje gradivo SLA.

Morfološka analiza:

ispa < *(jbstɔp)-a ← rom. **extupa* (brez lenizacije *-p- > -b-) ‘ogrevana soba’

ispica < *(jbstɔp)-ic-a

izba < *(jbstɔb)-a ← rom. **extuba* (z lenizacijo *-p- > -b-) ‘ogrevana soba’

cimer < *(cimir)-ɔ ← srvnem. *zimmer*, *zimer* ‘gradbeni les, lesena stavba, stanovanje’, nem. *Zimmer* ‘soba’

podstrešje < **podɔ-strɛš-bj-e* ← **podɔ* ‘pod’ + **strɛx-a*

Slika 6: Izsek karte SLA V130a.01 (2/28).

8 »Gradivo za vprašanje ‘prostor v stavbi med streho in stropom najvišje etaže, namenjen zlasti za bivanje, zadrževanje ljudi’, knj. *podstréšna sóba* (ĕ, ó), so popisovalci začeli zbirati šele po Riglerjevi preureditvi vprašalnice leta 1961, zato je mreža odgovorov redka. Kljub temu gradivo izkazuje precejšnjo poimenovalno raznolikost z velikim številom enkratnih pojavitev, saj gre za poimenovanja novejše predmetnosti« (SLA 2.2.: 166).

‘klet’

V besedilih sta za ta pomen po dvakrat navedena leksema *hram* in *klet* ter enkrat *kelder*, kar po pogostosti velja tudi za druga slovenska narečja.⁹ Ta prostor imenujejo *hram* v Želučah in na Radišah (rožansko), *klet* na Bistrici na Zilji (ziljsko), v Selah in na Radišah (rožansko) ter na Obirskem pa *kelder*; v dveh krajih (Zgornji Kot in Pliberk) navedbe ni.

V gradivu za SLA 2 (Karta in komentar 2/32, avtorica: Danila Zuljan Kumar, 2.1: 96–97, 2.2: 187–191) za obravnavane kraje ali okolico najdemo naslednje lekseme (tu zapisane v poknjženi obliki): T004 Bistrica na Zilji in T024 Sele *klet* (na karti ○, svetel krog), tam se pojavi dvojnica *hram* (◻, svetel ležeči pravokotnik z vbočeno zlomljeno spodnjo stranico), ki je zabeležena še v Želučah in okolici ter v T023 Radiše; v T029 Obirsko pa *kelder* (▲, svetel navzgor obrnjeni trikotnik z dvema vodoravnima črtama).

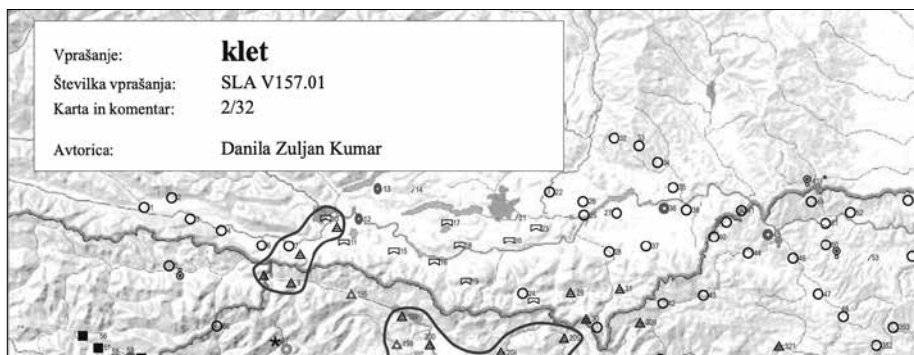
Gradivo se ujema.

Morfološka analiza:

klet < **klēt*-b

hram < **xorm*-b ‘hiša, šotor, zgradba’

kelder [keʉdər] < *(*keldr*)-b ← pozno bav. srvnem. *kēlder* za srvnem. *kēllaere* > *kēller* ‘klet’ (> nem. *Keller* ‘klet’)

Slika 7: Izsek karte SLA V157.01 (2/32)

9 »Za pomen ‘del stavbe od pritličja navzdol, navadno v zemlji, v katerem so hranili krompir, repo, vino ipd.’, knj. *klēt* (ē), so najpogosteje uporabljena poimenovanja *klet*, *kelder* (največ v koroških, gorenjskih in dolenskih narečjih) in *hram* (največ v primorskih točkah), nekajkrat tudi v besednih zvezah *vinska klet*, *vinski kelder* in *kelder za vino*« (SLA 2.1: 187).

‘stranišče’

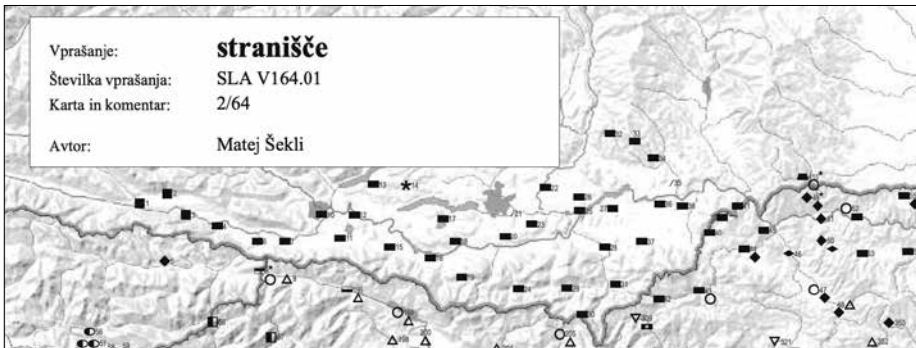
V besedilih je za ta pomen najpogostejši leksem *hajzelj* (enkrat *vajzelj*), pogost tudi v drugih severnih slovenskih narečjih.¹⁰ V dveh krajih, T004 Bistrica na Zilji in Zgornji Kot, leksema v besedilu ni, v Želučah, Selah, na Radišah (rožansko) in na Obirskem (obirsko) temu prostoru rečejo *hajzelj*, v Pliberku (podjunsko) pa *vajzelj*.

V gradivu za SLA 2 (Karta in komentar 2/64, avtor: Matej Šekli, 2.1: 160–162, 2.2: 294–297) za obravnavane kraje ali okolico najdemo povsod *hajzelj* (na karti ■, črn ležeči pravokotnik), razen v Pliberku, kjer je bila zapisana glasovna različica *vajzelj*, ki v SLA ni zabeležena. Predvidevamo, da je *v-* kot predstavní glas zamenjal *h-* po njegovi onemitvi.

Morfološka analiza:

hajzelj < *(*xajzǎl*)-b ← avstr. bav. nem. *Häuslein* ‘hišica, hiška’ (pred prehodom bav. nem. *z > s, tj. *[haizə] > *[haisə])

vajzelj < *(*xajzǎl*)-b ← avstr. bav. nem. *Häuslein* ‘hišica, hiška’ (pred prehodom bav. nem. *z > s, tj. *[haizə] > *[haisə]) ter po onemitvi *x-* drugotni predstavní *w-*.

Slika 8: Izsek karte SLA V164.01 (2/64)

Ob koncu primerjave je razvidno, da se gradivo iz besedil relativno dobro ujema s tistim iz SLA, kjer pa je ujemanje manjše, je lahko vzrok že sama formulacija vprašanja s podanim leksemom brez konkretnega pomena (SLA), v besedilih pa vsi leksemi za kartirane pomene v SLA niso navedeni. Vsaj eno od sedmih za izbranih kartiranih vprašanj iz SLA (‘podstrešna soba’) pa »z izpisom iz besedil pomensko dopolni sicer zapisane lekseme v SLA, a brez pomenskega pojasnila« (Andres 2022: 39).

10 »Na karti so predstavljeni leksemi za pomen ‘prostor za opravljanje potrebe’, knj. *stranišče* (i). V slovenskih narečjih se zanj najpogosteje pojavljajo številne glasovne različice iz nemščine prevzetih besed kot *lajbelj*, *lajben*, *lajden*; *jevželj*, *vevželj*, *hajzelj* in izpeljanka iz slednjega *hajzeljc*. Pogosto se pojavlja tudi nemška izposojenka *sekret*« (SLA 2.1: 294).

KRAJŠAVE

Krajšave so večinoma povzete po SLA 2.2, razvezave so dostopne na povezavi https://fran.si/203/sla-slovenski-lingvisticni-atlas-2/datoteke/SLA2_Krajšave.pdf.
Dodatni krajšavi sta:

ob. – občina; p. – pošta

VIRI IN LITERATURA

- Andres 2022** = Ivona Andres, *Opis stare kmečke hiše v slovenskih govorih na avstrijskem Koroškem*, diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2022, <https://repozitorij.uni-lj.si/IzpisGradiva.php?lang=slv&id=141397>.
- Logar 1996 (1973)** = Tine Logar, Slovenski dialekti v zamejstvu, Slovenska koroška narečja v Avstriji, v: *Dialektološke in jezikovnozgodovinske razprave*, ur. Karmen Kenda-Jež, Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, 1996, 217–231.
- Smole 2018** = Vera Smole, *Socialne zvrsti slovenskega jezika: študijsko gradivo*, Ljubljana, 2018 – Rokopis.
- Smole 2019** = Vera Smole, Slovenska narečja v spletnih aplikacijah, v: *1919 v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*, ur. Mojca Smolej, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2019 (Seminar slovenskega jezika, literature in kulture 55), 20–30, https://centerslo.si/wp-content/uploads/2019/06/55-SSJLK_Smole.pdf.
- SLA 2** = *Slovenski lingvistični atlas 2: kmetija: 2.1 atlas, 2.2 komentarji*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2016 (Zbirka Jezikovni atlas), <https://sla.zrc-sazu.si/publikacije/SLA2-atlas-LowRes.pdf>; <https://sla.zrc-sazu.si/publikacije/SLA2-komentarji.pdf>.

JEZIKOSLOVNI ZAPISKI

A

- 413 a 98
413 abeceda 74
413 abecedaren, -na, -o 75
413 abota f 76
410 aboten, na, -o 1
413 ah! 99
413 ahkati v 78
490 áko 37
413 aldov m 79
413 aldovati v 80
490 ali 38
413 apnen, -a, -o 82
413 apno n 83
410 apostol m 2
413 apostolski, -a, -o 84
413 alpe f 81
410 arati v 3
413 arhangel m 86
501 armada f 46

B

- 410 baba f 4
410 babica f 5
411 babine f pl 22
410 babjeveren, -na, -o 6
411 babjeverstvo n 21
411 babnica f 23
410 babura f 7
411 bádati v 24
410 bahač m 8
411 baharija f 25
410 bahati v 9
410 bajalec m 10
410 bajalica f 11
410 bajati v 12
410 bajen, -na, -o 13

- 411 bakla f 28
411 baklada f 29
411 bakren, -a, -o 30
411 bakro n 31
411 bakrorez m 32
411 balvan m 34
411 ban m 35
411 bangar m 36
411 banja f 37
411 bankovec m 38
411 bar 39
411 bara f 40
410 barantati v 16
411 barantija f 41
411 barek, -a, -o 42
501 balena f 14
411 barinat, -a, -o 43
411 bariš m 44
411 barka f 45
411 barovčin m 46
411 bars m 47
411 baršun m 48
411 barva f 49
411 barvarija f 50
410 barvati v 17
492 barven, -na, -o 38
492 barvotisk m 39
410 basati v 18
411 basen f 3
492 basna f 40
492 basulja f 41
411 baš 51
410 batati v 19
410 bati se v 20
411 batina f 52
410 baviti se v 21
410 bdeti v 22

29.1 (2023)

Jezikoslovni zapiski 29.1 (2023)

ISSN 0354-0448

Uredniški odbor **Hubert Bergmann, Metka Furlan, Alenka Jelovšek, Mateja Jemec Tomazin, Karmen Kenda-Jež, Valerij M. Mokijenko, Alenka Šivic-Dular, Andreja Žele Peter Weiss**

Urednik **Alenka Jelovšek**

Tehnična urednica **Donald Reindl, DEKS, d. o. o.**

Prevod izvlečkov in povzetkov v angleščino

Naslov uredništva **Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti (ZRC SAZU)
Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
Novi trg 4, SI-1000 Ljubljana, Slovenija**

Telefon **+386 1 4706 160
peter.weiss@zrc-sazu.si, isj@zrc-sazu.si
<http://ojs.zrc-sazu.si/jz>
<http://bos.zrc-sazu.si/knjige/index.html>**

Izdal **ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša**

Založila **Založba ZRC**

Zanju **Oto Luthar, Kozma Ahačič**

Glavni urednik **Aleš Pogačnik**

Prelom **Simon Atelšek**

Oblikovanje **Evita Lukež**

Tisk **Cicero, Begunje, d. o. o.**

Naklada **200 izvodov**

Letna naročnina **10 €**

Letna naročnina za študente **8 €**

Cena posamezne številke **7 €**

Cena dvojne številke **12 €**

Naročila sprejema **Založba ZRC, p. p. 306, 1001 Ljubljana, Slovenija**

Telefon **+386 1 4706 464
zalozba@zrc-sazu.si**

ARRS

JAVNA AGENCIJA ZA RAZISKOVALNO DEJAVNOST
REPUBLIKE SLOVENIJE

Revija izhaja s podporo
Javne agencije za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

Jezikoslovni zapiski so uvrščeni v mednarodne zbirke podatkov
MLA International Bibliography of Books and Articles on the
Modern Languages and Literatures, New York, ZDA; Bibliographie
linguistique / Linguistic bibliography, The Hague, Nizozemska;
IBZ, K. G. Saur Verlag, Osnabrück, Nemčija; New Contents Slavistics,
Staatsbibliothek zu Berlin, Nemčija.

To delo je na voljo pod pogoji slovenske licence Creative
Commons 4.0, ki ob priznavanju avtorstva dopušča nekomercialno
uporabo, ne dovoljuje pa nobene predelave.

